

УДК 368

О. В. Кнейслер, канд. екон. наук, доц.,
Тернопільський національний економічний університет

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ПЕРЕСТРАХУВАЛЬНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто основні симптоми фінансової кризи на вітчизняному ринку перестраховування. Визначено проблемні тенденції його функціонування в умовах впливу кризових явищ та окреслено напрями реалізації антикризової політики на перестраховальному ринку України.

Ключові слова: перестраховування, перестраховальний ринок, антикризова політика, фінансова криза, перестраховальники.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна криза в Україні, початок якої ознаменувався падінням попиту на товари і послуги вітчизняного експорту та обмеженням зовнішнього фінансування, негативно позначилася на розвитку вітчизняного ринку страхування і перестраховування, зокрема у частині їх класичного сегмента. Підтвердженням цьому є різке зниження темпів щоквартального приросту страхових премій у 2008 році та скорочення обсягів страхового ринку в 2009 році (на 15 %). Аналогічні тенденції 2008–2009 рр. характерні для ринку перестраховування, обсяг вхідних перестраховальних премій на якому знижується на 8 %.

Основні симптоми фінансової кризи на українського ринку страхових (перестраховальних) послуг особливо проявилися в інвестиційному сегменті, коли страховики і перестраховики втратили можливість надійного розміщення і збереження резервів. Іншим чинником, що негативно позначився на функціонуванні ринків, є криза у банківському секторі економіки, пов'язана з обмеженнями на отримання кредитів і мораторієм на видачу депозитів, криза фондового, валютного ринків та ринку нерухомості. При цьому В. Загребной стверджує, що в умовах кризи на українському фінансовому ринку нова стратегія спрямована на застосування ситуації, що склалася, для вирішення нових завдань, а також на мінімізацію впливу макроекономічних і ринкових факторів [3, с. 11]. Негативний вплив кризових явищ економіки на функціонування вітчизняного ринку перестраховування вимагає розробки антикризових заходів та шляхів їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий внесок у дослідження проблематики функціонування ринку перестраховування в умовах кризи зробили такі вчені-економісти: А. Завада, В. Загребной,

Л. Нечипорук, Л. Позднякова, К. Турбіна, О. Філонюк. Однак подальшого розгляду потребують питання, пов'язані з формуванням та реалізацією антикризової політики на українському ринку перестрахування, вирішенням проблемних тенденцій його розвитку.

Метою статті є дослідження основних тенденцій на ринку перестрахування України в кризовий період та визначення антикризових заходів і перспектив його розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Негативні тенденції в економіці не тільки спровокували проблеми на вітчизняному ринку перестрахування, а й окреслили нові вектори його розвитку. Відповідно, Ліга страхових організацій України ще в жовтні 2008 року виступила із ініціативою щодо розробки антикризової політики на ринку страхування і перестрахування, основними завданнями якої були розгляд питань оперативного реагування на зміну ринкової кон'юнктури і розробка заходів щодо попередження ймовірних негативних наслідків глобальної кризи [7, с. 6]. Зокрема запропоновані антикризові заходи, спрямовані на укріплення позицій страхового (перестраховального) ринку, стабілізації фондового і валютного ринків України, фінансової стійкості страховиків і перестраховиків, забезпечення надійності і ліквідності страхових резервів вітчизняних компаній, розміщених в активах, які відчувають негативний вплив наслідків фінансової кризи.

В умовах кризи загострилися проблеми, пов'язані з інституціональними недоліками ринків фінансових послуг, що потребували негайного вирішення в частині розширення повноважень регулятора стосовно важелів впливу на ситуацію на страховому і перестраховальному ринках. З цього приводу А. Завада зазначає, що "в першу чергу тривожить той факт, що руйнівні процеси на ринку зумовлені не тільки зовнішніми факторами, але і неефективними, непослідовними діями або бездіяльністю окремих органів державної влади" [2, с. 9]. Відповідно, в кризовій економіці на державу було покладено вирішення невідкладних проблем шляхом запровадження таких першочергових антикризових заходів:

- 1) розширення переліку інвестиційних інструментів для розміщення резервів, зокрема довгострокових ресурсів компаній зі страхування (перестрахування) життя;
- 2) підвищення вимог до платоспроможності страховиків (перестраховиків), забезпечення достатнього розміру їх капіталу та якості активів;
- 3) стимулювання розвитку перестрахування, пом'якшення на період кризи регулятивних вимог та адміністративного впливу на ринок;
- 4) підвищення прозорості діяльності як регулятора, так і учасників ринку перестрахування;

- 5) відміна дискримінаційних вимог до перестраховання у перестраховиків-нерезидентів;
- 6) підвищення професіонального рівня учасників перестраховального ринку із врахуванням антикризової політики держави, невід'ємною умовою якого є вміння управляти ризиками – виокремлювати ключові моменти, що впливають на результат, встановлювати їх взаємозв'язки, прогнозувати ситуацію і перешкоджати небажаним наслідкам, орієнтуючись на інтереси клієнта та міжнародні стандарти управління.

Динаміка показників економічного розвитку України в 2010 році свідчить про позитивні тенденції на етапі посткризового відновлення. Серед головних позитивних змін, які характерні для грошово-кредитного ринку в цей період та сформували основу для подальшого відновлення його діяльності, доцільно виділити такі [6, с. 7]:

1. Подальше уповільнення споживчої інфляції, приріст якої за підсумками 2010 року становив 9,1 % порівняно з 12,3 % у 2009 році, а її показник у грудні (0,8 %) був найнижчим за всю історію статистичних спостережень з 1991 року.
2. Стабілізація функціонування валютного ринку, у результаті чого обмінний курс гривні до долара США на міжбанківському валютному ринку зміцнився на 0,38 % – до 7,9617 грн./дол. При цьому у 2010 році загальне сальдо валютних інтервенцій сформувалося та перевищило 1,3 млрд. дол.
3. Відновлення довіри до банківської системи та національної валюти, що сприяло закріпленню тенденції до збільшення депозитів як населення, так і юридичних осіб. Загальний обсяг депозитів за 2010 рік зріс на 26,3 %, а темпи збільшення депозитів у національній валюті (на 38,2 %) суттєво перевищили зростання депозитів в іноземній валюті (на 12,8 %). Якщо на початку 2010 року відбувалося збільшення депозитів населення, то починаючи з березня сформувалася тенденція до збільшення депозитів і юридичних осіб.
4. Зниження процентної ставки за депозитами в національній валюті з 14 % у грудні 2009 року до 8,1 % у грудні 2010 року, за кредитами за цей період – від 19,6 до 15 %.
5. Відновлення інвестиційної функції банківської системи. За результатами 2010 року обсяг кредитів, наданих юридичним особам, збільшився на 7,8 %, у тому числі в національній валюті – на 13,4 %.
6. Зростання іноземних інвестицій. Обсяг чистого припливу прямих інвестицій у 2010 році був на 23,7 % вищим, ніж у 2009 році – 5,8 млрд. дол., однак ще не досягнув докризового рівня.

7. Відновлення фондового ринку. За результатами 2010 року на фондовому ринку індекс ФБ ПФТС, що характеризує коливання цін на найбільш ліквідні акції підприємств, зріс порівняно з початком року на 402,17 пунктів і за станом на 01.01.2011 становив 975,08 пунктів. Обсяги торгівлі на торговельному майданчику Фондової біржі ПФТС у 2010 році збільшилися більше ніж у 3,9 раза та становили понад 61,4 млрд. дол.

У 2010 році спостерігається помітне зростання обсягів страхового і перестраховального ринків. Обсяги валових страхових премій збільшилися у 2010 році порівняно з 2009 роком на 12,9 %, при цьому чисті премії – на 5,3 %. Чинником відповідної динаміки є зростання обсягу внутрішнього перестрахування на 1 399,8 млн. грн., який перевищує рівень докризового періоду (на 17,6 %), та свідчить про позитивні зрушення на ринку вхідного перестрахування. Позитивними моментами у 2010 році є тенденція до зростання фінансової стійкості учасників ринку: при зростанні на 5,3 % величини чистих премій на 12,1 % зросли обсяги сформованих страхових резервів, на 7,8 % – загальні активи, водночас на 9,4 % зменшилися валові премії, на 2,8 % – обсяг чистих премій.

Однак, незважаючи на такі оптимістичні тенденції функціонування вітчизняної економіки загалом та ринку перестрахування зокрема, відтворені вітчизняною статистичною інформацією, більшість проблем кризового періоду не вирішені та потребують негайного розгляду в сучасних умовах. І як зауважує А. Завада, "...традиційні хвороби ринку – недобросовісна конкуренція, демпінг, недоформування резервів, ріст "токсичних" активів, вартість яких наближується до нуля, – зараз тільки загострилися" [1, с. 7].

Вагомою проблемою функціонування вітчизняного ринку перестрахування є низька якість пропонованих послуг за перестраховальними операціями, для якої характерні недосконале нормативно-правове регулювання порядку укладання договору перестрахування, відсутність гарантій своєчасності та повноти виплат перестраховальникам, незадовільна підготовка і низький рівень кваліфікації учасників ринку. Отже, на кожному етапі реалізації перестраховальної послуги простежується невідповідність її стандартам якості.

Розглянемо основні стандарти якості надання перестраховальних послуг [4] та їх відповідність сучасним тенденціям на вітчизняному ринку перестрахування. При цьому зазначимо, що інституційні регулятори стандартів якості перестраховальних послуг поділяються на нормативні, до яких належить держава, яка регулює взаємовідносини учасників перестрахування за допомогою загальних правил і стандартів,

правил і моделей поведінки, та соціальні регулятори, серед яких само-регулівні організації, об'єднання страховиків (перестраховиків), рейтингові агентства та інші ринкові регулятори.

Ключовим критерієм, за яким визначається якість пропонованих послуг на ринку, є терміни та якість укладання договорів перестрахування. Загальновідомо, що швидкість та обґрунтованість основних положень договору, його котирування характеризують якісну сторону перестраховальної послуги.

З метою підвищення якості перестраховальних послуг в Україні, приведення порядку їх надання до єдиних стандартів, зменшення кількості договорів “схемного” перестрахування у березні 2011 року Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України затверджено розпорядження “Про порядок реєстрації договорів перестрахування” № 153 (далі – Порядок реєстрації) [5]. Однак Порядок реєстрації негативно вплинув на якість перестраховальних договорів. Як наслідок, за 2011 рік українські страховики втратили близько 10 міжнародних перестрахових партнерів, які відмовилися здійснювати перестраховальну діяльність в Україні. Причиною цього є саме порядок реєстрації договорів перестрахування, процедура якого є досить ускладненою. Відповідно, невчасно зареєстрований договір призводить до того, що при передачі ризиків у перестрахування премії не перераховуються. Отже, перестраховики-нерезиденти несуть відповідальність за договорами перестрахування, не маючи при цьому фінансового підґрунтя для виконання прийнятих зобов'язань. Незареєстрований договір позбавляє страховика можливості купувати валюту, а відповідно, й здійснити перерахування премій та розрахуватися з перестраховиком-нерезидентом. Водночас результати 2011 року показали, що внутрішнє перестрахування знизилося на 50 % внаслідок впливу недосконалої правової політики регуляторів страхового (перестраховального) ринку.

Такі негативні тенденції зумовили виникнення ще однієї проблеми на ринку перестрахування – використання учасниками ринку процедури відсутності реєстрації з метою навмисного затягування перерахунку перестраховальних премій для власної вигоди, несвоєчасного приведення договору перестрахування до відповідності з поставленими до його оформлення вимогами. Непрофесійна етика вітчизняних страховиків підриває довіру перестраховиків-нерезидентів до вітчизняного перестрахування, що негативно позначається на розвитку перестраховального ринку в Україні.

На нашу думку, є два шляхи вирішення проблем, пов'язаних з реєстрацією договорів перестрахування. Перший з них – це відміна порядку реєстрації договорів перестрахування, другий – передбачає внесення

змін та уточнень у діючий Порядок реєстрації з метою спрощення процедури реєстрації. Зокрема, пропонуємо здійснювати реєстрацію внутрішніх перестраховальних договорів за принципом повідомлення Нацкомфінпослуг про укладання такого договору з певним перестраховиком та шляхом запровадження єдиної електронної системи обліку операцій з перестраховання.

Зазначені проблеми негативно вплинули на політику виплат у перестрахованні. Зокрема критерієм якості перестраховальної послуги для страховика є своєчасність та повнота перестраховальних виплат, що не можна гарантувати за діючої практики договірних відносин.

Одним із напрямів підвищення якості перестраховальних послуг на ринку перестраховання України є створення потужних професійних перестрахових компаній. У чинному страховому законодавстві невизначений статус професійного перестраховання, а тому на ринку не запроваджено єдиних принципів та стандартів ведення бізнесу. Водночас у законопроекті зі страхування збережена діюча практика можливого одночасного поєднання здійснення страхової і перестрахової діяльності, що перешкоджає повноцінному розвитку ринку професійного перестраховання в Україні.

На нашу думку, перестраховання як самостійний вид діяльності має здійснюватися професійними перестраховиками з дотриманням норм діючого законодавства, які повинні виконуватися всіма суб'єктами ринку, та стандартів до провадження міжнародної перестраховальної діяльності. У чинному страховому законодавстві не передбачено ліцензування перестраховальної діяльності, а перестраховикам надається дозвіл здійснювати перестраховальні операції за тими видами страхування, на проведення яких у них є ліцензії. Така законодавча практика, яка зумовлена незначним розвитком ринку перестраховання, формуванням змішаної моделі розвитку перестраховального ринку, що передбачає функціонування на ринку одночасно професійних перестраховиків та звичайних страховиків, виключає необхідність окремого ліцензування перестраховальної діяльності. Однак перестраховальна діяльність повинна підлягати ліцензуванню, що дасть право перестраховикам приймати ризики за усіма видами страхування та визначить статус перестраховальної компанії. Позитивний досвід такої практики характерний для Росії, що підтверджується підвищенням ефективності функціонування російського ринку перестраховання.

З метою підвищення якості та надійності перестраховання значних за розмірами та соціально небезпечних ризиків доцільним є створення умов для організації перестрахових пулів в Україні. Участь держави

у формуванні таких об'єднань перестраховиків сприятиме захисту підприємницької діяльності та життєдіяльності людства від катастрофічних збитків.

Потребує удосконалення страхове посередництво на ринку перестраховання, для якого характерний слабкий розвиток. Першочерговим завданням держави при цьому є створення ефективного законодавчого забезпечення посередницької діяльності перестрахових брокерів та контролю за її проведенням. Незначна частка участі перестрахових брокерів у перестрахованні звужує інфраструктуру вітчизняного ринку перестраховання, можливості його якісного та кількісного зростання.

Створення фінансово потужних професійних гравців на вітчизняному перестраховальному ринку, спроможних приймати у перестраховання значні за обсягами ризику як від українських, так і від іноземних перестраховальників, сформує передумови для перерозподілу специфічних ризиків з невизначеною ймовірністю настання збитків, і, як правило, для розвитку страхування за ними, розширення асортименту перестраховальних послуг з урахуванням особливостей страхового ринку. Внаслідок цього підвищиться ефективність використання перестраховання як інструмента забезпечення фінансової стійкості страховика та досягнення збалансованості його страхового портфеля.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що антикризова політика на вітчизняному ринку перестраховання спрямована на побудову ефективної системи перестраховання, здатної забезпечити гарантії фінансової безпеки держави і підвищити роль перестраховання в стабілізації фінансового стану страховиків. Вагомими проблемами, що перешкоджають повноцінному функціонуванню вітчизняного ринку перестраховання, є недосконале нормативно-правове регулювання порядку укладання договору перестраховання, відсутність гарантій своєчасності та повноти виплат перестраховальникам, незадовільна підготовка і низький рівень кваліфікації учасників ринку. Передумовами вирішення проблемних тенденцій на перестраховальному ринку є розвиток інфраструктури ринку, зокрема створення професійних гравців, розширення сфери страхового посередництва на ньому, удосконалення державного регулювання в частині реєстрації перестраховальних договорів, запровадження ліцензування перестраховальної діяльності.

Список літератури

1. Завада А. Страхование может стать локомотивом развития экономики / А. Завада // Финансовые услуги. – 2011. – № 5–6. – С. 7.
2. Завада А. Страховой рынок Украины и антикризисные мероприятия / А. Завада // Insurance TOP. – 2009. – № 1. – С. 9.

3. Загребной В. Пути внедрения стратегического менеджмента и новых технологий управления. Развитие страховой компании в условиях финансового кризиса / В. Загребной // Insurance TOP. – 2009. – № 1. – С. 11.
4. Ковалевська О. В. Державне та соціальне регулювання стандартів якості перестраховальних послуг [Електронний ресурс] / О. В. Ковалевська. – Режим доступу : <http://www.klubok.net/article2573.html> (дата останньої модифікації 09.07.2012).
5. Про порядок реєстрації договорів перестраховання : затверджено розпорядженням Держфінпослуг від 28.03.2011 № 153 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/shows/z0642-II> (дата останньої модифікації 09.07.2012).
6. Страхування в Україні. Аналітичний звіт – 2011 // Страхування в Україні. – К. : Український науково-дослідний інститут Права та економічних досліджень, 2011. – С. 7.
7. Филонюк А. Приоритетные антикризисные меры на страховом рынке / А. Филонюк // Insurance TOP. – 2009. – № 1. – С. 6.

Отримано 19.12.2012

Summary

This article examines the main causes of the financial crisis on the domestic reinsurance market. The problem trends of its functioning in conditions of crises are identified and outlined direction of anti-crisis policy on the reinsurance market in Ukraine.